

Державне управління та право / 3. Історія держави та права

К.і.н. Козинець О.Г.

*Чернігівський державний інститут права,
соціальних технологій та праці*

ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА У ВЧЕННІ АРИСТОТЕЛЯ

Засновниками філософії права як галузі теоретичного знання, що має власну багату традицію і займається дослідженням смислу права, його сутності, цінності і значимості у житті людини, суспільства та держави, справедливо, на нашу думку, вважають давньогрецьких філософів Сократа, Платона та Аристотеля. Саме вони у відповідь на індивідуалізм та правовий нігілізм софістів сформулювали фундаментальні проблеми філософії права та запропонували їх вирішення у своїх вченнях. Так, Сократ обґрунтував соціальне значення права як загальнообов'язковий мінімум моральності, сприяв затвердженню принципів законослухняності як громадянського обов'язку та законності як невід'ємної умови правопорядку. Платон створив вчення про загальнообов'язковість права, його вищий авторитет як виразника божественної мудрості та вихідної "норми". Він створив основи вчення природних прав до яких відносив загальний для всіх принцип справедливості в праві. У подальшому цю доктрину розвинув учень Платона Аристотель.

Предметом даного доробку є висвітлення проблем філософії права у вченні Аристотеля, який, не дивлячись на те, що основні проблеми філософії права були представлені у працях давньогрецьких мислителів задовго до нього, зробив спробу всебічної розробки науки про політику, яка включає в себе також вчення про право та закон. Оскільки об'єктами політичної науки є прекрасне та справедливе, і це співпадає з об'єктами етики, то остання була представлена філософом як початок політики, вступ до неї. Висвітлення проблеми справедливості допомагає з'ясувати співвідношення етики та політики.

Під справедливістю, на думку Аристотеля, політика, право і закони розуміють усю добродієність і називають її політичною справедливістю. Аналізуючи справедливість як рівномірність, він поділив її на два різновиди: справедливість розподільчу (блага потрібно поділяти пропорційно внеску у спільну справу) та справедливість зрівняльну (це середина збитку та вигоди, яка обмежує свавілля) і таким чином створив свою конструкцію правового регулювання, у якій майнові, трудові та приватні сімейні відносини держава регулює за допомогою зрівняльної справедливості, а відносини між державою та людиною, державою та громадянином – за допомогою розподільчої. У такий спосіб Аристотель заклав теоретичну основу для розподілу права на публічне та приватне, що було принципово новим для його часу, оскільки було лише пізніше сформульоване римськими юристами.

Право та закон мають політичний характер, вважає Аристотель, і на цій підставі він поділяє політичне право на право природне та умовне. Та частина права, яку Аристотель називає природним, є такою насамперед тому, що вона політична, адекватна політичній природі людини і виражає похідні вимоги та уяви про політичну справедливість у взаємовідносинах людей. Природне право скрізь має однакове значення та не залежить від визнання чи невизнання його ким-небудь. При такому розумінні природного права спостерігається збіг та єдність природного, політичного, етичного (вольового), інтелектуального та правового моментів. До природного права Аристотель відносив норми, що витікають із природи співжиття, тобто такі норми, які властиві будь-якому суспільству, а саме: державне та приватне право панів та громадян, батьків та власників і таке інше.

Природною нормою суспільних відносин Аристотель вважав володарювання та підкорення, які є не тільки необхідними, але й, на його думку, корисними. Одні люди від народження схильні володарювати, а інші – підкорятися. Природне право у Аристотеля відповідає природі та співпадає з вимогами етики. У цьому розумінні природне право виступає як основна

частина позитивного права, без якої не може існувати ніяка система права, ніяке суспільство.

Умовне ж право має відповідати природному праву, що обумовлене необхідністю врахування принципів та вимог політичної справедливості при прийнятті закону, у процесі встановлення правил умовного права. Під умовним правом (встановленим волею) розуміється все те, що пізніше буде позначатися як позитивне право. Так до умовного права Аристотель відносить установа закону, який має відповідати політичній справедливості та праву. Право, установлене законом, розглядалося як певна міра, яка не є однаковою і залежить від обставин.

Для Аристотеля право – не тільки зібрання законів. Це також і живе право, яке застосовується судом, посадовими особами та громадянами. У ньому виявляються загальні, природні закони, до числа яких відноситься і його зрівняльна справедливість, дещо середнє по суті та за формою. По суті вона є прагненням до “золотої середини” у всьому, за формою поділяється на справедливість зрівняльну, що не потребує особливого втручання закону, держави, суду та справедливість розподільчу, яка повністю має здійснюватися державою у відповідності до заслуг та добродетності.

Такими є основні ідеї, розроблені Аристотелем, якому належить багато заслуг у становленні та збагаченні правових понять, які давно вже вважаються “природними”, оскільки увійшли в політичну та правову культуру не тільки Стародавнього Риму, середньовічної Європи, але й сучасності. Проте особливе значення в розвитку права має його поділ на державне (публічне) та приватне.

... ..

Література:

1. Демиденко Г.Г. История учений о праве и государстве. – Харьков, 2001.
2. Нерсисянц В.С. Философия права. – М., 1999. – 652 с.
3. Разумович Н.Н. Политическая и правовая культура. Идеи и институты Древней Греции. – М., 1989. – 240 с.